

HAGABLADET

Nr 3 / 2000

Se på Haga den 18 juni!

STADENS NATUR ÄR HOTAD. Så lyder rubriken på en stor artikel i DN den 2 juni i år. Det visste Haga-Brunnsvikens vänner när de grundade sin förening 1988. Då krävdes en samlad och tydlig insats från enskilda personer, myndigheter och ideella föreningar för att avvärja vidlyftiga utbyggnadsplaner i Haga-Brunnsvikens och Djurgårdens natur- och kulturlandskap. Arbetet resulterade i att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården sedan den 1 januari 1995 är skyddat som nationalstadspark.

Naturvårdsverket är enligt DN-artikeln oroligt över att naturen kring tätorterna försvinner alltmer. Verkets generaldirektör Lars-Erik Liljelund anser att Naturvårdsverket måste tänka om och bli mer pådrivande för att bevara naturen runt tätorterna och inte enbart fokusera arbetet på den klassiska naturvärden längre ut i det mer obebyggda landskapet.

DN-artikeln är skriven med anledning av att Vägverket nu planerar att bygga en motorled över Lovön i Mälaren och en ny riksväg över det mäktiga älvlandskapet i Trollhättan. Naturvårdsverket har inte tagit ställning till dessa planer men den av regeringen tillsatta utredningen om ytterligare nationalstadsparker, ledd av den förre kulturministern Bengt Göransson, föreslog den 26 mars 1996 att bland annat älv-

Bild: dokument nr "Un musee" och "Le bois", T. G. Goldschmidt, Franske. Bilke-Göser, 1920.

Visningar, visningar, visningar. Se på Haga med nya ögon! Vänd bladet för Hagadagens program.

landskapet i Trollhättan skulle skyddas som nationalstadspark.

När det gäller trafiken mellan norra och södra Stockholm måste man förvånas över den till enfald gränsande envishet med vilken Vägverket återkommer med den flera gånger förkastade motorvägen över Lovön. Förvåningen gäller inte minst de ansvariga myndigheternas oförmåga att se och öppet diskutera möjligheterna i de alternativa trafiklösningar som fristående forskare och miljöorganisationer föreslår, till exempel trängsavgifter för biltrafik och ett mer förgrenat och effektivt kollektivtrafiknät.

HAGA-BRUNNSVIKENS VÄNNER har som huvuduppgift att förmedla kunskap om

och värna Haga-Brunnsvikens natur- och kulturvärden. Det bästa skyddet är en folkligt förankrad kunskap om området. Och vi vet att det finns ett stort intresse. Det kan vi se på uppslutningen kring aktiviteterna under den årligen återkommande Hagadagen. Det finns också ett växande intresse för fördjupad kunskap om trädgårdskonsten och dess historia. Konstakademiens föreläsningsserie om trädgårdskonsten drog under våren mer än fulla hus.

Föreningens verksamhet kommer att koncentreras kring uppgiften att förmedla och fördjupa kunskapen om parklandskapet i stadsplaneringen. Föreningens tidning Hagabladet, den nya hemsidan, www.haga-brunnsviken.org, studiebesök och vandringar är här betydelsefulla för ambitionen att stimulera till diskussion i dessa frågor. I samarbete med den nyöppnade konferens-, restaurang- och utställningsbyggnaden Haga Forum planeras en föreläsningsserie om de större svenska städernas centrala natur- och parkområden och deras relation till det omgivande natur- och kulturlandskapet.

Snart är det dags för årets upplaga av Hagadagen. Det är en lämplig dag att uppleva de fantastiska natur- och kulturvärden som finns i detta område. Stadens natur är förvisso hotad av många faror, men vännerna som värnar stadens natur, parker och vatten är lyckligtvis också många. Väl mött under Hagadagen!

Lars Sundström, ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner.

HAGABLADET

är en tidning för natur och kultur vid Haga-Brunnsviken. Den utkommer med fyra nummer per år. Lösnummerpris 10 kr.

REDAKTION:

Evalena Lidman,
Sverker Michélsen.

ANSVARIG UTGIVARE:

Lars Sundström,
Haga-Brunnsvikens
Vänner.

HAGA-BRUNNSVIKENS
VÄNNER

info@haga-brunnsviken.org
Box 23224
104 35 Stockholm

Miljöpris till vännerna

Haga-Brunnsvikens vänner har tilldelats Solnacenterns miljöpris för år 2000.

Solnacentern delar årligen ut miljöpriset till "någon lokal person, förening eller företag som utmärkt sig i miljöarbetet". 1999 var det trädgårdsmästare Bo Rappne vid Ulriksdals handelsträdgård som erhöll priset, och året dessförinnan Arvid Nordqvist AB.

Lars Sundström, ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner, mottog priset den 5 juni – världsmiljödagen – vid en ceremoni på en väl vald plats: Koppartälten i Haga-

parken. Närvarande var bland andra Centerpartiets ordförande Lennart Daléus och Monica Eriksson, ordförande i Centerpartiet i Solna.

Det sirligt textade diplommet, formgivet av Ulla Grankvist, uppmärksammade "insatser som främjar en hållbar tillväxt genom det ekologiska lyftet". Pressmeddelandet framhåller bland annat att föreningen har lyckats göra Haga-Brunnsviken mer känt, att föreningen har inspirerat till bildandet av Förbundet för Ekoparken och även bidragit till nationalstadsparkens tillkomst.

Kronprinsessan Margareta

SISTA VILAN VID BRUNNSVIKEN

AV PETER SCHANTZ

”Jag önskar icke bliva begravnen i Riddarholmskyrkan utan i naturen på något ställe där även min familj kan få sitt sista vilorum.” Orden är kronprinsessan Margaretas och de är nedtecknade några år före hennes död 1920. Precis som hos Kraus och Ling finner vi att ett naturintresse harmonierar med önskan om en friluftsgrav. Kronprinsessan hade ett stort intresse för friluftsliv, var en habil landskapsmålare och verkade på olika sätt inom trädgårdskonsten. Hon grundade bland annat trädgården på Sofiero. Vad som hände med hennes önskan kan vi läsa på en pelare intill högaltaret i Storkyrkan i Stockholm:

Margaret 1882–1920 / Kronprinsessa af Sverige/Hertiginna af Skåne / Prinsessa af Stora Britanien / och Irland / jordfästes i denna kyrka / Kristi himmelfärds dag 1920. / Stoftet vilade här / till den 15 maj 1922 / och grafsattes då på den av henne utvalda platsen vid Haga.

”Kungl. familjens begravningsplats vid Haga” som den officiellt heter invigdes av ärkebiskop Nathan Söderblom vid gravsättningen. Närvarande var bland andra hovet, diplomatiska kåren och statsminister Hjalmar Branting. I en bok som delvis utkom med anledning av invigningen av gravplatsen anges att: “Kronprinsessan har i samråd med sin

Ferdinand Boberg hade utarbetat planer inte bara till korset och bron. Det fanns även ritningar till ett mausoleum, en åttkantig paviljong och en vakistuga. Men byggnaderna uppfördes aldrig.

Vid Brunnsvikens stränder finns tre friluftsgravar. Tidigare har Peter Schantz berättat om Joseph Martin Kraus och Per Henrik Ling. Nu är turen kommen till kronprinsessan Margareta.

make utvalt platsen, och kronprinsen (senare kung Gustav VI Adolf, författarens kommentar) har själv uppgjort planen till detta vilorum. De slutgiltiga ritningarna har sedermera utförts av arkitekten Ferdinand Boberg”. I en annan skrift hävdas att även kronprinsessan var med i planläggningen av gravplatsen. Historiken är dock inte helt klar, det finns uppgifter om att det var prins Carl som redan kring 1910 valde ut platsen som gravplats för de icke kungliga medlemmarna av familjen Bernadotte.

Hade kronprinsessan Margareta ett speciellt förhållande till landskapet kring Brunnsviken? Det är möjligt, och kanske till och med sannolikt. När hon framträdde som konstnär vid Baltiska utställningen i Malmö 1914 var tre av hennes totalt tio motiv från Haga och Ulriksdal. Född och uppvuxen i England som hon var hade kanske Pipers engelska parker runt Brunnsviken en speciell innebörd.

Liksom hos Kraus och Ling fanns hos kronprinsessan Margareta drag av stark självständighet. Ett uttryck för det är att hon tillsammans med andra kvinnor spelade bandy på bland annat Stockholms stadion. Det borgerliga Stockholm lär ha höjt månet ögonbryn – det ägde rum vid en tid då kvinnor inte hade någon rösträtt och det skulle dröja

många decennier innan ordet tjejdrottens var påtänkt.

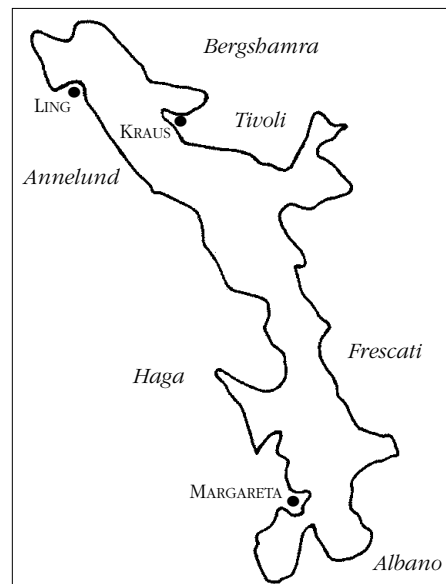
Om någon enskild förebild för de tre friluftsgravarna vid Brunnsviken ska pekas ut så är det Rousseaus grav i den engelska parken vid Ermenonville i Frankrike. Den parken framstod tidigt som ett förkroppsligande av Rousseaus tankar och filosofi. Många gravar av liknande typ följde i dess spår i engelska parker runtom i Europa och det är rimligt att anta att Kraus, såsom nämnts, var väl förtrogen med detta fenomen.

Från och med 1800-talets första decennier börjar också allmänna begravningsplatser förläggas utanför staden av hygieniska skäl. Enskilda friluftsgravar är däremot mycket sällsynta i Sverige och de tre som finns vid Brunnsviken bidrar därför till landskapets mycket speciella ställning. En viktig gemensam nämnare för dem är den relation till naturen och landskapet som de är ett uttryck för. Förromantikens respektive romantikens natursyn speglas hos Kraus och Ling, det tidiga 1900-talets ökade friluft- och naturvårdsintresse i Margaretas val av gravplats.

De tre friluftsgravarna representerar, så som här har framgått, kulturvärden som det inte går att ta på – gravarna har immateriella dimensioner. En utförlig diskussion av immateriella kulturvärden finns i tidskriften *Kulturmiljövård* 4/95, där också källor till denna och i föregående nummer av Haga-bladet publicerade artiklar är redovisade.

Peter Schantz är vice ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner.

Brunnsvikens friluftsgravar:

En vinterträdgård får nytt liv

HAGA TRÄDGÅRDS BYGGNAD FRÅN 1918 ÅTERINVIGS PÅ HAGADAGEN

Haga Trädgård anlades redan 1785, på initiativ av Gustav III. Trädgårdsanläggningen förblev i hovets händer till 1917 och en tid innan sekelskiftet hade man börjat sälja varor direkt till allmänheten. Detta gör Haga Trädgård till den numera längst verksamma handelsträdgården i Stockholm.

1917 inträffade stora förändringar. Nordiska Kompaniet fick som en "krigsåtgärd" i samband med första världskriget arrendera trädgården från Överståthållarämbetet för att odla grönsaker till försäljning till Stockholms befolkning. Det var fråga om storskalig odling under de svåra efterkrigsåren.

Man odlade mest potatis, rovor och betor. De exklusiva varorna, som odlats för hovets räkning, fick ge plats för betydligt enklare nyttoväxter. Så småningom blev tiderna bättre igen och NK organiserade om Haga Trädgård.

Redan år 1918 hade man byggt ett nytt växthus för att kunna anlägga en vinterträdgård, numera Stockholms äldsta kvarvarande, som utställningshall. I vinterträdgården visade man många växter som då var på modet. Många av dem finns fortfarande i blomsteraffärerna, men på 20-talet var hibiskusar, palmer och aspedistror inte lika vanliga som nu och trädgården hade många besökare.

NK använde också vinterträdgården som mässhall och visade varor som

fanns att köpa inne på varuhuset i staden. Trädgården utanför var också tidstypisk med klippta häckar och tuktade lagerträd. NK arrenderade även Koppartälten och orangeriet med flygelbyggnader. Man bedrev kafé inom anläggningen och trädgården var mycket välbesökt. Orangeriet användes under NK:s tid fortfarande som traditionellt orangeri och på gamla fotografier kan man se de speciella påbyggnaderna av trä som användes som växthus. Flyglarna användes, då som nu, som bostäder. Den östra var disponentbostad och den högra kamrersbostad.

Haga Trädgård blev ett mycket uppskattat utflyktsmål och spårvagnarna gick ända fram, vändslingan fanns bakom Koppartälten.

NK stannade kvar på Haga till 1937,

då Stockholms stad tog över driften av Haga Trädgård.

1989 öppnades så Fjärilshuset. Vår strävan är att utveckla trädgården till ett utflyktsmål för en mångfald olika besökare. Fjärilar, fåglar och fiskar har funnits en tid och är mycket uppskattade och anläggningen har återigen blivit en av Stockholms populäraste attraktioner. Nu vill vi också återknyta till trädgårdens ursprung och utveckla trädgårdssidan.

Ett led i den utvecklingen är den återskapade vinterträdgården. Nu väntar vi bara på återinvigningen av spårvagnen!

Stephen Fried, Fjärilshuset.

Invigningen går av stapeln klockan 14.00 på Hagadagen.

Ny styrelse i Haga-Brunnsvikens vänner

Styrelsen för Haga-Brunnsvikens vänner förnyades till del vid årsmötet den 15 maj. *Jan Seger* valdes till ny ordinarie ledamot. Ny suppleant är *Torbjörn Holmberg*.

Två styrelseledamöter avgick: *Bengt Edlund* och *Bengt Jonsell*. Därmed kan föreningen sägas ha blivit vuxen. Ingen av de ursprungliga ledamöterna finns nu längre kvar i styrelsen.

Trots detta bistra förhållande artade sig årsmötet till en munter tillställ-

ning. Det kan man tacka kvartetten *Prima Vera* för. Med smittande entusiasm framförde sångarna en rad värmelodier. En bra start på våren/sommaren! ●

Enkät om parker i Stockholm

De som bor och verkar i Stockholm har möjlighet att delta i en enkät om sina parker. Information om enkäten och arbetet med den så kallade grönkartan finner man på följande internetadress: www.sbk.stockholm.se. ●

Vandringar, vandringar, vandringar ...

HAGA – BRUNNSVIKENS VÄNNER

Bli medlem! Hagadagen är bara början.

Årsavgift 125 kronor.

Familjemedlem, ungdom och studerande upp till 25 år 50 kr.

Föreningar och företag 250 kr. Postgiro: 428 37 57 – 5.

Bild: Nu ska vi springa, 1943.

HÖSTENS PROGRAMPUNKTER:

NATUR OCH KULTUR I HAGAPARKEN

GEOGRAFISK VANDRING

Lördagen den 16 september kl. 13.00

Geograferna Karin Svae och Karin Jalvén berättar.

Samling vid Koppartälten.

Pris 40 kronor.

GUSTAV III:S DRÖMMAR OCH VERKLIGHET

EN VANDRING I SLOTTSRUINEN OCH PAVILJONGEN

Lördagen den 14 oktober kl. 13.00.

Arkitekt Christian Laine visar och berättar.

Samling vid Gustav III:s paviljong.

Pris 40 kronor.

HAGADAGEN 18 JUNI – PROGRAM

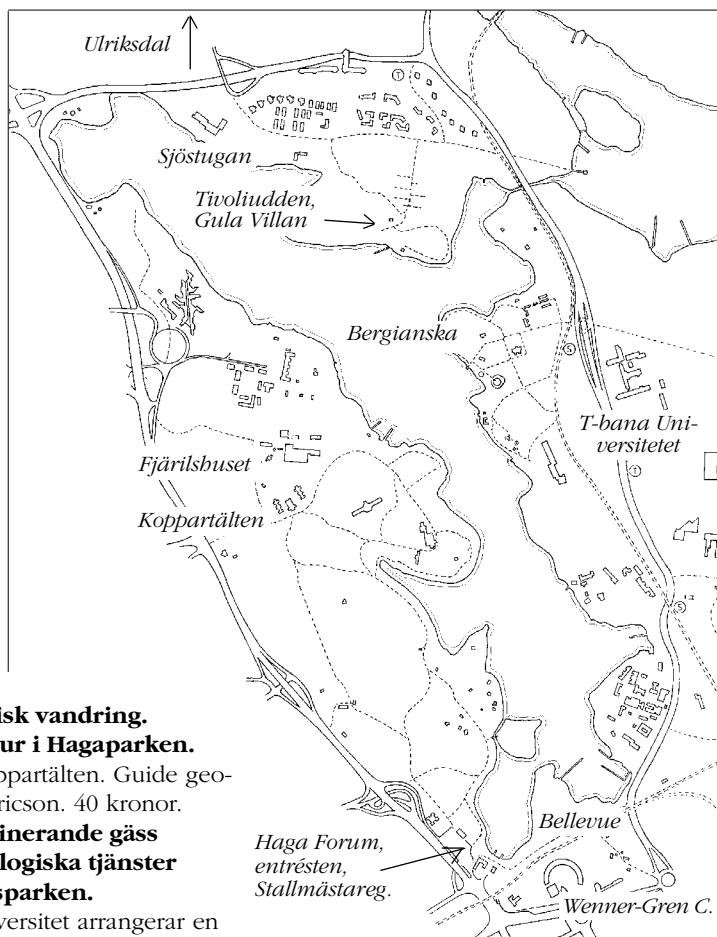
Välkommen till en upplevelserik dag i Haga-Brunnsviken! Haga-Brunnsvikens vänner står tillsammans med Dagens Nyheter som värd för en dag i Hagaparkens, grönskans och upptäckarglädjens tecken.

I samarbete med berörda institutioner och med hjälp av sakkunniga guider och ledare ordnas rabatterade besök och visningar på nedan nämnda institutioner liksom ett antal vandringar i parken mellan kl. 11.00-17.00 (cirka).

Haga-Brunnsvikens vänner arrangerar Hagadagen med hjälp av Dagens Nyheter. Med DN-kortet får Dagens Nyheteres prenumeranter 50% rabatt på alla här angivna priser. Rabatterna gäller normalt två vuxna och två barn under 7 år per DN-kort. Rabatten gäller även entrépriset till museerna och båtturer.

Vackert väder betyder mycket folk. Då behövs det gärna någon som kan hjälpa till med att visa besökarna till rätta. Om du har lust att hjälpa till med att stå vid entréerna en stund, ring Ella Öström på telefon 08-34 43 40 (Som tack får du Bengt Edlunds utmärkta bok *Haga-Brunnsviken!*)

Haga-Brunnsvikens vänner kommer att finnas på plats under dagen vid ett bord framför Koppartälten.

VANDRINGAR OCH VISNINGAR:

- Kl. 11.00: Vandring upp till Hagakullens topp.**
Samling vid Koppartälten. Guide Mats Gullberg, STF Stockholmskretsen. 40 kronor.
- Kl. 11.00: Brunnsviken runt per cykel.**
Samling vid Wenner-Gren Center. Vid styret: Peter Schantz, Haga-Brunnsvikens vänner. Turen går upp till Ulriksdal och tillbaka. Gratis. Ta gärna med matsäck!
- Kl. 11.00: Från Frescati till Fiskartorpet.**
Stockholms universitet arrangerar en natur- och kulturhistorisk vandring med Tanja Johansson och Johan Roos. Samling T-banestation Universitetet. 40 kronor.
- Kl. 12.00: Promenad i Hagaparken bland märkliga parkträd och gustavianska byggnader.**
Samling vid entréstenen vid Haga Forum. Promenaden leder oss via Turkiska paviljongen till Koppartälten. Guide Egon Hansen. Gratis.
- Kl. 13.00: Botanisk vandring upp till Hagakullens topp.**
Guide botaniker Per Sigurd Lindberg. Samling vid Koppartälten. 40 kronor.
- Kl. 13.00: Victoriaväxthuset firar 100-årsjubileum.**
Visning av växthuset i Bergianska trädgården. Gratis visning, entré till huset 10 kronor.
- Kl. 14.00: Återinvigning av Haga trädgårds vinterträdgård från 1918.**
Lars Sundström, ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner, återinviger det återskapade växthuset.
- Kl. 14.00: Bellevue och Stallmästaregården.**
Arkitekt Jana Zupanc berättar. Samling vid Stallmästaregården. 40 kronor.
- Kl. 14.30: Geografisk vandring. Natur och kultur i Hagaparken.**
Samling vid Koppartälten. Guide geograf Elisabeth Ericson. 40 kronor.
- Kl. 14.30: Om pollinerande gäss och andra ekologiska tjänster i Nationalstadsparken.**
Stockholms universitet arrangerar en vandring i Frescati med Petra Larsson och Måns Wallberg. Samling T-banestation Universitetet. 40 kronor.
- Kl. 15.00: Med Bellman och Gustav III i Haga.**
Trubadur Bengt Jonshult leder en historisk vandring med musikaliska inslag. Samling vid Koppartälten. 40 kronor.
- Kl. 15.00: Promenad i Hagaparken bland märkliga parkträd och gustavianska byggnader.**
Samling vid entréstenen vid Haga Forum. Promenaden leder oss via Turkiska paviljongen till Koppartälten. Guide Egon Hansen. Gratis.
- Kl. 15.00: Tivoliudden och Bergshamra.**
En kulturhistorisk vandring under konstnär Egil Malmstens ledning. Samling vid Gula Villan, vid Tivolivägens slut. 40 kronor.

MUSEER OCH BÅTTURER:

Carl Eldhs ateljémuseum.

Bellevue, Lögebodavägen 10.
Öppet 12-16, visning kl. 12, 13, 14 och 15.

Gustav III:s paviljong.

Vid Brunnsvikens strand i Hagaparken. Öppet 11-16, visning kl. 11, 12, 13, 14 och 15.

Fjärils- och fågelhuset.

Bakom Koppartälten i Hagaparken. Öppet 11-17.30.

Haga parkmuseum, Koppartälten.

Öppet 11-16. Gratis.

Bergianska trädgården.

Victoriaväxthuset och Edvard Anderssons växthus hålls öppna 11-17, entré 10 resp. 35 kronor. Besök i trädgården är gratis. Visning kl. 13.00 av 100-årsjubilerande Victoriaväxthuset (gratis).

Ulriksdals slott.

Öppet 10-16, visning kl. 10, 11, 12, 13, 14 och 15.

Ulriksdal: Orangerimuseet.

Öppet 10-16, visning kl. 10, 11, 12, 13, 14 och 15.

Ulriksdal: Drottning Kristinas kröningsekipage.

Öppet 10-16, visning kl. 13.40 och 15.40.

Båttur Brunnsviken runt.

Stockholm Sightseeing anordnar under tiden 17 juni – 6 augusti guidade båtturer i Brunnsviken. Under Hagadagen guidar Henrik Waldenström. 30 kronor.

Avgång från Haga Forum kl. 10.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00 samt 15.00. Man kan emellertid hoppa på båten vid flera bryggor. Hålltiderna för dessa är: Bergianska/Riksmuseet (10 minuter efter respektive klockslag), Sjöstugan (20 min.), SAS (30 min.), Fjärilshuset (40 min.), Haga slott (50 min.). Båten återkommer till utgångspunkten efter en timme.